

VAS MIKLÓS

A MUNKA OKTATÁSA A NEMZETI ALAPTANTERVBEN ÉS A TANÁRKÉPZÉS

ABSTRACT: (*Teaching labour in the National Basic Curriculum and teachers' training*) There is no general agreement about the role of the various fields of culture (education) as defined in the National Basic Curriculum even in professional circles. It would be necessary to settle the existing differences before schools prepare their own curricula. One of these fields is judging labour, which is taught with the greatest emphasis within the subject 'technics', but it plays an important part in the bloc of subject 'way of living - family - household' as well.

Looking for the possible framework of teaching labour it has been established through detailed analysis that the best solution is organising these two separate subjects. This is justified by the fact that there are many sovereign topics, while in the common topics the methods of examining are different. As far as the latter is concerned the subject-matter of the instruction can be co-ordinated. A common value of both subjects is that they integrate the knowledge about human labour acquired in other subjects in the most natural way.

The changes of the structure of subjects in the primary school should also be taken into consideration when training teachers for these subjects. The training of teachers of technics has been solved and the training of teachers of 'way of living - family - household' should be started. This essay contains a plan of lessons and exams serving this.

Napjainkban Magyarországon a teljes oktatási rendszer átalakításának előkészületei folynak. A tervezett változások olyan mértékűek, melyekre néhány évvel ezelőtt szinte gondolni sem lehetett, ugyanakkor olyan gyors üteműek, hogy megvan annak is a reális veszélye, hogy sok

területen hibás, nem kellően megalapozott nevelési-oktatási programok alapján indul meg az új szellemű pedagógiai munka. Szükség van tehát már menetközben is arra, hogy egyetértés szülessen a legfontosabb alapelvek meghatározásában, hogy azok a megváltozó iskolaszervezetben is minden iskolai tantervbe beépülhessenek. A Nemzeti Alaptantervben (a továbbiakban NAT) meghatározott műveltségi területek és tömbök jelentős részénél nem tapasztalható jelentős véleménykülönbség azok súlyának, fontosságának megítélésében, vannak azonban olyan területek, amelyek megközelítése szakmai körökben koránt sem egységes. Ezek közé tartozik többek között az emberi munka általánosan képző intézményekben történő tanításának a kérdése is.

1. Az iskolarendszer átalakításának jelenlegi feladatai

Az átalakítás jogi kereteinek a biztosítása a közoktatási törvény és a NAT hatályba léptetésével megtörténik. Az előbbi az iskolák jogállását és működési feltételeit határozza meg, az utóbbi a szakmai tevékenység közös alapelveit fekteti le. Elismerve, hogy a két szabályozás nem függetleníthető teljesen egymástól, a továbbiakban irányítsuk a figyelmünket a NAT-ra.

1992 januárjára ennek harmadik olvasata jelent meg, ez képezi alapját a továbbiakban megfogalmazott gondolatoknak. Szükséges ugyanakkor, hogy ezt az anyagot fejlődésében is értelmezzük. Megfigyelhető ugyanis, hogy az első változatot követően egyre tömörebb (és ezért rövidebb) lett az általános célokat kifejtő rész, és éppen ez okozhat (ha csak ezt az olvasatot tanulmányozzuk) véleménykülönbségeket az egyes tömbök súlyának megítélésében.

Már az első mondat tartalmazza ugyan, hogy a NAT "a Magyar Köztársaság alkotmányában foglalt és az emberi jogok, valamint a gyermeki jogok kartáiban kihirdetett értékek alapján határozza meg a kötelező oktatás alapkövetelményeit", de ezen értékek részletezését csak az első olvasat tartalmazta. Egyetértve azzal, hogy a tömör, lényegre törő megfogalmazásokra kell törekedni, ezeket mellékletként célszerű lett volna átmenteni. Csak az általános részt olvasva ugyancsak nem emelkedik ki a szövegből az az alapvetően fontos koncepció, hogy az egyes tantárgyak konkrét kidolgozásánál elsődlegesen a képességekben és a készségekben kell gon-

dolgozni és ehhez kell megválasztani az értékekből származtatott szakmai tartalmakat. Ez az egyes, műveltségi tömbök ismertetésénél túlnyomórészt fellelhető, hiányolható azonban a második olvasatban közölt táblázat, amely az egyes tömbök időkeretét osztotta fel %-ban kifejezve. Ez jelezte azt is, hogy az egyes műveltségi területek egyenrangúak, el nem hagyhatók, maga a felosztás pedig egy elfogadható kompromisszum eredménye (azon ugyanis, hogy minden tantárgy nagyobb időkeretet szeretne, aligha lehet változtatni). Legalább ajánlás szintjén ezt is meg kellene őrizni, de mindenképpen célszerű a továbbgondolkodásban alapul venni.

A NAT nem tanterv az eddig megszokott értelemben, hanem közös tantervi alapja az iskolák által elkészítendő -- várhatóan igen sokféle -- helyi tantervnek. A helyi tanterv kerül olyan részletes kimunkálásra, amely során meghatározottak az egyes tömbökből alkotott tantárgyak, azok időkerete osztályokra lebontva, és a konkrét tananyag, amely természetesen jelentősen bővebb, mint ami a NAT-ban mindenki számára kötelezően előírt. Ez az a feladat, amelyeknek során rendkívüli felelősség terheli az egyes iskolákat. Ki lehet ugyan javítani néhány év tapasztalata után a nem kellő körültekintéssel készített tanterveket is, de azokat a tanulókat, akik ezen évek alatt hátrányt szenvedtek, visszamenőleg már aligha lehet "kárpótolni". Erre gondoltak a Nemzeti Alaptanterv készítői is, amikor annak bevezetését több éves folyamatként tartják kívánatosnak. Az iskoláknak ki kell dolgozniuk egy hosszú távra érvényes koncepciót és az ezt megjelenítő tantervet, majd megtervezni az átmenetet, az oda vezető utat. Ezen átmeneti időszak alatt már figyelembe kell venni a NAT bizonyos követelményeit, a túlzott mértékű változtatásokat kerülve meg kell őrizni az egyes műveltségi tömbök helyes arányát, harmóniáját és egymáshoz való szerves kapcsolatát. Ehhez a cseppet sem könnyű munkához kell elkezdeni a közös gondolkodást, az egyes műveltségi tömbök fontosságának "szakmai sovinizmuson" felülemelkedő tárgyilagos megítélését.

2/ A munkatanítás fontossága

Szakmai körökben sokan vallják azt a nézetet, hogy a munkával nevelünk, nem oktatunk, és így annak tantárgyasítása nem lehetséges, a munkára nevelés valamennyi tantárgy feladata.

Ezt azonban úgy kell továbbgondolnunk, hogy ez a nevelés valamennyi egyéb területére is igaz, hiszen elmondható, hogy minden tantárgynak van feladata pl. az esztétikai nevelésben is, de nem egyforma hangsúllyal. Egy matematika füzet is lehet esztétikus vagy csúnya és rendetlen és a tanulót e tantárgyban is lehet (és kell) nevelni, de aligha vitatható, hogy e területen az irodalom-, ének- vagy rajz tanításnak sokkal nagyobb lehetőségei és feladatai vannak.

Az emberi munkát -- többek között -- az is jellemzi, hogy szükség van konkrét műveletek (és ahhoz kapcsolódóan munkaeszközök használatának) ismeretére. Ezen túlmenően azt is elmondhatjuk, hogy szükség van olyan nevelési blokkra, ahol a tanulók tapasztalhatják, hogy az elméleti ismeretek elsajátítása nem öncél, hanem azok majdani életvitelüket és munkájukat alapozzák meg.

Azt sem lehet vitatni, hogy nem lehet az ismeretek integrálására életszerűbb, hasznosabb blokkot kialakítani, mint éppen az emberi munka.

Vélhetően nem szükséges a munkaoktatás történetének áttekintése annak az állításnak a bizonyítására, hogy az az iskolai oktatásban tantárgyként is már hosszú ideje jelen van. Ismert az a tény is, hogy a munka megítélésében a különböző korokban más és más vélemény alakult ki és még mind a mai napig élnek helytelen nézetek. Egyes korokban a fizikai munkát nézték le és tartották szinte alantas tevékenységnek, a közelmúltban pedig éppen ezt hangsúlyozták mint az értékek konkrét megteremtőjét, amely mellett a szellemi munka nem teljesen szükségtelen ugyan, de csak másodlagos, és az ezzel foglalkozók is csak "eltartottak". Ez egyik fő oka annak, hogy a magasabb kvalifikáltság hazánkban a mai napig nem kellően elismert.

Az emberi munka helyes értelmezése nélkül annak tanításáról sem lehet megalapozott döntést hozni. A munka mindenekelőtt alapvetően fontos emberi tevékenység. A tevékenység nem működés. A tudat közreműködésével megy végbe, vagyis az embertől függ. Van kezdete, lefolyása és befejezése. A cselekvés is tevékenység, de vannak olyan tevékenységek, amelyek nem cselekvések (pl. az emlékezés). A cselekvés két komponensre bontható: mozgás és motiváció (mint a cselekvés indítéka). Az emberi cselekvéseket átszövik a megismerési tevékenységek (végső soron minden elméleti tudás a gyakorlati tevékenység tapasztalatainak az általánosításából jött létre), tehát ezek merev elválasztása helytelen lenne. Az alkotó jellegű emberi munka magában foglalja a tervezéstől a megva-

lósításig terjedő utat, amely gyakran problémamegoldáson keresztül vezet célhoz. Fontos tehát munkaműveleteket tanítani, de önmagában nem elegendő, a munkatanulás nem azonos munkaműveletek megtanulásával. A munkatevékenység egységes rendszer, amelyben értelmi, érzelmi és mozgásos mozzanatok egységes egészet alkotnak.

Közismert és elfogadott tény a munkának a személyiség kialakulására gyakorolt hatása és a kiegyensúlyozott kulturált életvitelben betöltött szerepe is. Ezért fogalmazódtak meg az ezzel kapcsolatos értékek és ezért szerepel ma is oktatása valamennyi ország iskolai tanterveiben.

Jelenleg az általánosan képző iskolákban a munkaoktatást a technika tantárgy látja el. A technika tantárgy a gyakorlati foglalkozást váltotta fel, amelyhez az indokokat az előzőekben kifejtettek szolgáltatták. A gyakorlati foglalkozás a fizikai munka megszerettetését és néhány ilyen szakma alapjainak megtanítását tűzte ki célul. Ezek a célok napjainkban messze nem elegendők. Egyrészt -- mint megállapítottuk -- a munkaművelet tanítás nem ad elég teret a munkagondolkodás megtanítására, másrészt nem határozható meg, hogy mely szakmák lennének azok, amelyek hosszú távon megmaradnak és megalapozásra érdemesek. Általános érvényű, transzferálható, alapvetően fontos ismereteket kell tanítani és a munkához szükséges kommunikációs, kognitív és cselekvési képességeket kell kialakítani.

A tantárgy tanításának speciális módszertana (melynek lényege a tanulásiirányítás, a tanulók cselekvés közbeni önálló ismeretszerzése problémahelyzetben) kidolgozott és a tanárok számára hozzáférhető. Amint tudjuk a tantárgy bevezetésére az 1978-as tantervben került sor, és jelentős eredményként értékelhetjük, hogy ilyen rövid idő alatt a tantárgy koncepciója, tanításának módszertana külföldi szakmai körökben is érdeklődést és elismerést keltett. Megállapítható azonban, hogy a tantárgy hazai megítélésében már heterogén a kép, és ennek számos oka van. Egyrészt a szakmódszertan kidolgozása is a tanítással párhuzamosan történt, másrészt minden újjal szemben van bizonyos (szülői, tanulói, tanári) ellenállás és nem mindenhol tudták a tantárgyat megfelelő színvonalon tanítani. Természetesen az nem vigasztaló, hogy ilyen megállapítás tehető számos helyen, a már több száz éve tanított egyéb tantárgyakra is.

A munkatanítás problematikáját közelebbről vizsgálva abba az alapvető kérdésbe ütközünk, hogy az iskola konkrétan mennyire képes kielégíteni a napi társadalmi igényeket vagy mennyire "álljon ellen" ennek az el-

várásnak, és nagyobb távlatokra tervezzen. Ez a gond sokkal inkább szembeütközik a szakoktatásban, ahol a gazdaságnak az lenne a kívánatos, hogy a termelésben azonnal felhasználható szakembereket kapjon.

Nyilvánvaló, hogy ez nem valósítható meg, és hazánkban ezt az elmentmondást még az is növelte, hogy nem a képző intézmények kapták a korszerűbb technológiákat és eszközöket, hanem a termelőüzemek. A világszínvonalú képzést tehát egy attól jelentősen fejletlenebb termelési háttér mögött is elmaradva kellett volna biztosítani.

A technika tantárgyon is sokan számonkérték a korábban tanított praktikus ismeretek jelentős részét, különösen a háztartási ismereteket. Valóban bebizonyosodott, hogy hibás volt az a jövőkép, hogy az ilyen szolgáltatások elérhető áron megvásárolhatók lesznek. Ezt még a fejlett országokban sem tudták elérni, ezért ezen ismeretek tanítására még mindig szükség van. Ugyanakkor a fejlett országok túlléptek már azon, hogy a háztartás munkaműveleteit tanítsák. A háztartást alapvető, működő rendszernek tekintik, melynek humán, ökonómiai-gazdasági, technikai összetevői vannak.

A NAT-ban felsorolt műveltségi területek között ezért került külön tömbbe az "életvitel-család-háztartás". Ez a blokk, hasonlóan mint a "technika és környezetkultúra", főként az emberi munkát tanítja.

Meg kell említenünk, hogy más tantárgyak is tartalmazzanak olyan ismereteket, amelyek az emberi munka tanítását szolgálják. Ha elfogadjuk azt a koncepciót, hogy a jövő iskolája a képességfejlesztő iskola (mert a megtanítandó ismeretek mennyiségének a további növelése egyszerűen nem lehetséges), ez nem is lehet másként. A képességek csak a nekik megfelelő tevékenységek gyakorlásával alakulnak ki, tehát minden tantárgynak elsőrendű feladata a tanulók cselekedtetése, hogy ne passzív befogadói legyenek az új ismereteknek, hanem saját erőfeszítéssel jussanak azok birtokába. Mindemellett el kell fogadnunk azt a tényt, hogy konkrét célként megfogalmazva a fenti két terület foglalkozik az emberi munkával. A NAT az iskolákra bízta, hogy a különböző blokkokból milyen tantárgyakat alakítanak ki, ezért szükség van arra, hogy e

két terület közös vonásait, valamint kölcsönösen szuverén területeit vizsgálat tárgyává tegyék.

3/ A munkatanítás lehetséges keretei

Az egyes műveltségi tömbök tanítására több variáció képzelhető el. Egyik lehetőség, hogy nincs önálló tantárgya, hanem a megfelelő módon, több tantárgyban kerül feldolgozásra más, speciális ismeretek mellett (ilyen lehet pl. az informatika). Másik esetben több tantárgy szerveződik egy terület lefedésére (pl. a természetismeret vagy ember és társadalom blokknál).

A harmadik esetben egy műveltségi tömb egyben egy tantárgy is. Konkrétan tehát azt kell mérlegelnünk, hogy tanítható-e a technika és az életvitel-háztartás egy tantárgyban vagy tekintsük külön tantárgynak, és a tanárok szempontjából külön szaknak.

Ennek eldöntésére vizsgáljuk meg (a teljesség igénye nélkül) a két tömb közös és szuverén területeit:

Elemi szint

1.sz.táblázat

Közös témák	Eltérő témák	
	Életvitel-családháztartás	Technika és környezetkultúra
- A közlekedés alapvető ismeretei	- alapvető viselkedési, öltözködési, étkezési szokások	- Tárgy, épület azonosítása rajzról, mérő-, rajzoló-, konstruáló alapvető képességek
- A közvetlen környezetre vonatkozó ismeretek	- az egészség értéke, megőrzése, higiénikus testápolás, életritmus kulturált szabáridő	
- A háztartás egyszerű gépeinek, eszközeinek használata	- a család fenntartását biztosító jövedelem családi költségvetés, gazdálkodás, takarékoság	- célnak megfelelő anyag, eljárás, eszköz tudatos használata
Környezetének rendje - Célszerű munkaszervezés	- az otthon használt legfontosabb élelmiszerek és háztartási cikkek	- modellezés - anyagok megmunkálása
- A lakás, a családi élettér		a megoldások bírálata
- Ésszerű fogyasztási magatartás		- kertek ápolása
- A lakás növényeinek, állatainak gondozása		

Az 1. sz. táblázatból is kitűnik, hogy a közös területek mellett számottevőek a csak egyik tervezett tantárgynál fellelhető eltérések. Figyelembe vehető azonban az is, hogy az egyes témák szakmailag nem olyan mélységűek, hogy erre egy tanár felkészítése gondot okozhatna. Ezért elemi szinten -- a megfelelő időkeret biztosításával -- elképzelhető, hogy ezeket az ismereteket egy tantárgy fogja össze.

Alapszinten már mindkét műveltségi terület komolyabb szakmai háttérismereteket igényel, ezért itt a mérlegelés, az összehasonlító elemzés, még inkább szükséges.

Alapszint

2.sz.táblázat

Közös témák	Eltérő témák	
	Életvitel-család-háztartás	Technika és környezet-kultúra
- A megfelelő közlekedési magatartás járművel és gyalogosan	- Viselkedés, beszédmodor, önuralom, önfegyelem	- A technikai környezet és technikai kultúra főbb területeinek áttekintése
- A környezetkárosítás bizonyos elemei	Alkalmához illő, ésszerű öltözködés, ünnepek, hagyományok ismerete	- Környezetgazdálkodás, környezetvédelem elve
- Takarékoság pénzzel, idővel energiával	- Kulturált étkezés - Egészséges életvitel egészséges szabadidőöltés	- az élet különböző területén jelen lévő jellegzetes technikai rendszerek működése
- A lakás és környezete	- Más népek legjellemzőbb szokásai	
- A lakás karbantartása	- A családi költségvetés, pénzgazdálkodás	- Járművek részei, jellemzői, környezeti hatásai
- Háztartási gépek, eszközök kezelése	- A szükségletek fontosság szerinti rangsorolása	A műszaki ábrázolás alapszabályai
	- A család társadalmi szerepe	
	- A generációk együttélésének szabályai-	- Modellézés - Települések beépítési módjai, energia, víz (stb) ellátás rendszerei
	- Családi betegápolás	-
	- Ételek készítése	
	- A textiliák karbantartása, kézi és gépi mosás	
		- Kertek tervezése, kialakítása, növények termesztése, állatok gondozása-

Ez a vázlatos kigyűjtés egyáltalán nem tartalmazza a 14--16 éves korosztályra kötelező követelményeket, de a további mérlegeléshez szükséges erre is figyelni. Annak az illusztrálására, hogy a tanárok felkészítése milyen gondokat vethet fel, elegendő, ha példának a "Gazdálkodás" témakörből választjuk ki a 6. pontot: "Ismerje meg a családi kiegészítő jövedelemszerzés néhány módját: fizetővendéglátás, gazdasági kert művelése, haszonállat tartása, háziipari munkák".

A tanár felkészítése tehát nem szűkíthető le a mindenki számára kötelező szint tanításához szükséges mértékre még azon iskoláknál sem, amelyek ezzel a műveltségtömbbel nem kívánnak mélyebben foglalkozni. Egyrészt hiba lenne, ha pl. speciális szakkörök indításához nem rendelkezne az iskola megfelelően képzett pedagógussal, mert ilyen igény bármelyik iskolában jelen lehet, másrészt a 14--16 éves korra megfogalmazott követelményeket -- adott esetben -- az iskola köteles teljesíteni.

A kiválasztott példánál a "gazdasági kert művelése, haszonállat tartása" témakörben a szükséges ismereteket a technika tantárgy B változata eddig is tartalmazta. Eddig nem tanított ismeretkör a "fizetővendéglátás", és a "háziipar". Mit takar ez a két rövid címszó? Az előbbi egy lakás- és viselkedéskultúrával rendelkező vendéglátót, aki megfelelő színvonalon képes bel- és külföldi turistát, üdülővendéget fogadni. Ehhez szükség van a lakás ilyen célokra való ki(át)alakításához szükséges ismeretekre, a vendég által ma elvárható kényelem mellett a jellemző magyar sajátosságok megőrzésére (ami a külföldi számára érdekes élmény), tájékozottság a környék kulturális-, turisztikai-, sport- és egyéb lehetőségeiről, hogy tanácsokat tudjon adni a vendégnek a programszervezéshez, legyenek ismeretei a leggyakoribb vendégkör étkezési szokásairól, kívánságra képes legyen egészséges változatos, ízletes ételek készítésére stb. (Természetesen a tanuló csak a legalapvetőbb ilyen ismereteket sajátítja el, de a felkészítő tanárnak ezeket tudnia kell!)

A "háziipar" címszó ugyancsak igen sokrétű lehet. A szabás-varrás tanítása nemcsak ilyen szempontból hasznos, hanem az egyes háztartásokban az ilyen szakértelem jelentős költségmegtakarítást is jelenthet. Gondolhatunk itt azonban szövésre, kötésre, horgolásra, hímzésre is.

Adott esetben természetesen az iskola támaszkodhat külső óraadókra (kisiparosok, népművészek stb.) de arra nem lehet számítani, hogy minden iskola tud ilyeneket találni.

Annak eldöntésére, hogy egy- vagy két tantárgy szükséges-e az emberi munka iskolai megalapozásához, elsőként azzal a nézettel kell foglalkoznunk, hogy az életvitel tanításához kell-e külön tantárgy vagy ezen ismeretek tantárgyköziek. Elvileg csaknem mindenfajta ismeretkört lehet így tanítani (ad absurdum akár a matematikát is meg lehetne szüntetni és minden tantárgy megtanítaná a konkrétan ott szükséges számításokat), de nem biztos, hogy ilyen módon az elég hatékony is lesz. Eddig iskola-rendszerünk ezt nem kezelte külön tantárgyként, és a kialakult helyzet (főként dr. Kenéz Győzőné publikációi nyomán) tömören az alábbiak szerint jellemezhető:

a/ A rendezett életvitelre-, egészséges életmódra-, tudatos családvá-lalásra és családellátásra vonatkozó egységes elveken alapuló felkészítés hiánya ma már láthatóan közrejátszik a fiatalság magatartásában, a családi életek rendezetlenségében, a válások számának növekedésében, de a garázdaság, alkoholizmus, fiatalok bűnözés terjedésében is.

b/ A más tantárgyakban szórványként fennmaradt töredékes ismeretekből nem volt megszerelhető az a komplex tudás, ami a későbbi családellátáshoz és háztartásvezetéshez szükséges, annál is inkább mert a gyakorlati tevékenységek e területen szinte teljesen hiányoztak.

c/ Az időközben oktatott "családi ismeretek" tantárgy keretében egyoldalúan a szexuális neveléssel foglalkoztak, így ez a fentebbi problémák enyhítésére gyakorlatilag hatástalannak bizonyult.

d/ Az elmaradott életvitelű rétegek feltételelesen spontán felzárkózása nem következett be, mert a szülők munkahelyi és otthoni túlterheltsége (vagy ingázóknál távolléte) miatt a gyermekek ellátása, nevelése hiányos, ideális családi modellt nem is ismernek. Iskolai lemaradásuk miatt lemorzsolódásuk folyamatos, ami későbbi munkahelyi magatartásukat, munkavégzési készségüket, munkakultúrájukat is hátrányosan érinti, igényesebb termelési technológiák mellett munkavállalásra is alkalmatlanok.

A cigányságnak szintén csak egy elenyésző hányada képes saját erőből való előbbrejutásra és életmódváltoztatásra, amire példa, hogy a komfortos városi lakásokhoz juttatottak -- elemi életviteli kultúra hiányában -- a lakásokat "lakták le" igen rövid idő alatt.

e/ A háztartási kultúra terén való elmaradottság visszahat az anyagi és szellemi fogyasztás szerkezetére, a kultúrátlan kereslet nem képes elutasítani az alacsony színvonalú kínálatot. Ilyen módon késlelteti egy

európai színvonalú piac és az ehhez szükséges színvonalú termelési tevékenységek kialakulását.

f/ Az egészséges életmódra vonatkozó ismeretek hiánya minden bizonnyal közrejátszik abban is, hogy a magyar lakosság egészségi állapota összességében aggasztó és jelentősen csökkent az átlagos életkor.

Mindezekhez még hozzá kell fűzni azt, hogy a fejlett országokban folyamatosan és jelenleg is tanítanak mindkét nembeli tanulónak háztartásökonómiai ismereteket, és e területtel egyetemi tanszékek és kutatóintézetek foglalkoznak. Az ottani tapasztalatok alapján is megállapíthatjuk, hogy nem a régi háztartási ismereteket kell visszaállítani, amit főzési-, mosási-, takarítási ismeretekre lehet leszűkíteni. Az életvitel úgy foglalja magában a háztartás tennivalóit, hogy azok nem tekinthetők egyszerűen cselekvéshalmaznak. Az egymásért felelősséggel cselekvő emberek erkölcsi-etikai magatartására ad mintát és egyben konkrét területet annak megvalósítására. A háztartás saját tagjai részére nyújt szolgáltatásokat, melynek mai funkció- és munkaterületei lényegében: a táplálkozás, ruházkodás, lakás, egészségvédelem, gyermeknevelés, beteg- és idősgondozás, képzés és továbbképzés, szabadidő-, az együttélés kultúrája. A nők növekvő foglalkoztatottságával vált szükségessé a háztartás tagjai között a szerepek újradefiniálása, a működési és munkaterület feladatainak elvégzése pedig a háztartásban élő összes személyt érinti. Szükséges tehát, hogy a háztartásban előforduló döntési helyzetekkel és ezek-, valamint a különböző feladatok megoldásához, a szükséges és "megélt" cselekvési mintákhoz juttassuk mindkét nembeli tanulót. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy a szociális gondjainkat is jelentősen növelte olyan generációk kilépése az életbe, amelyek önellátási funkciókra való felkészítését fokozatosan csökkentettük. A lakosság önellátó képességének kifejlesztésére és megtartására gazdasági és lélektani okokból egyaránt nagy szükség van.

Az eddigiekben kifejtettek alapján legalábbis megkérdőjelezhető, hogy ezek a tudnivalók célszerűen szétszthatók-e, és milyen tantárgyakba. Ugyanis nem elég ismereteket nyújtani, a tanulónak konkrét cselekvésre kell lehetőségeket teremteni.

E fontosabb területek: az emberi együttélés etikai normái és az egészséges életvitel (az élettani ismeretek által megalapozott helyes táplálkozás, mozgás, higiénia, kulturált szabadidőtöltés, csecsemő- és betegápolás, háztartásökonómia stb.) Közben persze arról sem szabad megfeled-

keznünk, hogy a más tantárgyakba szétszított ismeretek tanítására az ott érintett szaktanárokat is fel kell valamilyen módon készíteni.

Ha feltételezzük, hogy az életvitel elemei több tantárgy között kerülnek felosztásra, akkor meg lehet vizsgálni annak a lehetőségét is, hogy a konkrét munkaműveletek tanítása egy tantárgy keretében megvalósulhasson. (Ezt is csak azon az áron tehetjük meg, hogy az Életvitel-háztartás teljesen szuverén területeit mesterségesen szétválasztottuk az azon belül jelentkező cselekvésektől).

A technikának is megvannak a maga szuverén területei, amelyet háztartástani ismeretek tanításával nem tudunk lefedni. Igaz ugyan, hogy a technika az élet minden területét átszövi, hiszen egyik megközelítésben az ember harmadik környezete, amelyet maga körül mesterségesen megteremtett. A műveltséget ma úgy értelmezzük, hogy az olyan társadalmilag szükséges ismeretek és célszerű magatartások összessége, amelyekkel az ember környezetéhez aktívan alkalmazkodni, azt megóvni és fejleszteni képes. Ennek része a technikai műveltség is, melynek kialakításához és a technikai tevékenységeket jellemző képességek és készségek kifejlesztéséhez az élet sok területéről választhatunk példaanyagot. Ilyen megközelítésben a háztartástan tárgyköréből vett ismeretek jelentős hányada is tanítható "technika szerűen".

A háztartás példaanyaga alapján azonban nem taníthatók azok a technikai rendszerek, amelyek a tágabb környezetet jellemzik. Pl. a távolsági közlekedés építményei (út, vasút, híd), járművei, az energia, vízellátás nagyobb rendszerei, távközlés, hírközlés és egyéb nagyobb léptékű információs rendszerek, a különböző alapvető termékek és nyersanyagok gyártástechnológiái, összetettebb gépek, géprendszerek működési elvei. Ez a felsorolás még igen hosszú lehetne, ugyanakkor még arról szót sem ejtettünk, hogy az alkotó munkához szükséges problémamegoldó gondolkodás, a modellezés útján megvalósítható ismeretszerzés, egyáltalán a munkához szükséges képességek kifejlesztéséhez szükség van bonyolultabb rendszerek vizsgálatára, mint amilyen egy háztartás lehet. A jelen helyzetben, amikor számottevő technikai lemaradottságot kell leküzdenünk, nem térhetünk vissza egy tartalmilag jelentősen leegyszerűsített és leszűkített munkaoktatáshoz. Kategorikusan elvethetjük tehát azt az elképzelést, hogy a technika tantárgyat váltsa fel a háztartástan.

Marad a másik, szakmai körökben is felvetődött lehetőség, hogy a technika tantárgy fogadja be a háztartástan társadalmilag mindig is hiányolt ismeretelemeit.

Ehhez viszont meg kell vizsgálnunk, hogy milyen felkészítést kapjon az a tanár, aki ezt tanítja. A technikát tanítani eddig sem volt könnyű feladat. Ha csak a legfontosabb szakmai tantárgyakat említjük (nem számítva az azokhoz szükséges alapozó tantárgyakat), akkor a tanárnak tanulnia kell műszaki ábrázolást, anyagtechnológiát, információtechnikát, géprendszertant, energetikát, rendszer- és modellt, agrotechnikát, a különböző alapanyagok konkrét kézi- és gépi megmunkálását, a növénytermesztés és állattartás alapvető munkaműveleteit, élelmiszertechnológiát, szakmódszertant. Ezt ki kellene még egészíteni táplálkozási ismeretekkel, főzési gyakorlatokkal, háztartásökonómiával, textiltechnológiával és annak gyakorlataival (varrás, szövés, kötés, horgolás, hímzés), lakás- és környezettervezéssel, egészséggtannal stb. Ilyen polihisztort képezni, aki konkrét gyakorlati cselekvésre is képes, 4--5 év alatt lehetetlen.

A két ismeretkör összeolvasztása azt eredményezné, hogy a tantárgyon belül az egyes témák aránya, a megtanított ismeretek és tevékenységek mélysége attól függne, hogy a tanár mely területeken otthonosabb, vagyis elkerülhetetlen bizonyos belső torzulás.

Végülis, ha igazi és nem látszat megoldást akarunk, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy két tantárgyra és két tanári szakra lenne szükség. A tanulók számára ugyan nem okozna gondot egy megfelelő időkeret biztosításával kialakított közös blokk, a tanári oldalról vizsgálva azonban ez csak akkor képzelhető el, ha azt egy "technika-életvitel és háztartás-ökonómia" szakpárral rendelkező tanár tanítaná.

Tisztázni kell még azt, hogy mi legyen a két tantárgy viszonya egymáshoz.

A kölcsönösen szuverén területek ilyen szempontból nem szorulnak külön vizsgálatra. A közös területeken kell a szükségtelen átfedéseket kiküszöbölni. Ez nem nehéz feladat, ha arra gondolunk, hogy a két tantárgy ugyanazt a területet más szempontból vizsgálja. Nézzük ezt néhány konkrét példán keresztül:

-- Az anyagok megmunkálása témában a háztartástan foglalkozzon az élelmiszerek alapanyagainak fogyasztásra való alkalmassá tételével, a technika az alapanyagok előállításának technológiájával, továbbá a ház-

tartásban általában nem használt anyagokkal (pl. fémek, bútorigipari alapanyagok).

-- A háztartásban a bútorok funkciójával, formatervezésével (használatosság, esztétikum), a technika a fából készült szerkezetek készítésének, összeszerelésének módjaival.

-- A háztartásban lakáskultúrával, ízlésformálással a használaton túlmutató textil és egyéb díszítéssel, az életvitelhez, életkorhoz igazított berendezések megválasztásával, karbantartással, tisztítással, felújítással, cserével; a technika a lakásépítés és egyéb építkezések munkafolyamataival és anyagaival, az energiatakarékos megoldásokkal, a funkciókat figyelembevevő célszerű helyiség kapcsolással.

-- A háztartásban varrással, kötéssel, horgolással, hímmzéssel, szövéssel, a technika az alapanyagok gyártástechnológiájával, a gépi berendezések működésével.

-- A géptani ismeretekből a háztartás gépeinek megválasztását és kezelését, a technika ezen gépek működését, továbbá a háztartásban nem használatos gépeket tanítsa.

-- Mindkét tantárgy foglalkozzon a maga területén az egyes tárgyak, eszközök összehasonlító elemzésével és a gazdaságossági kérdésekkel, ésszerű takarékossgal, a környezet megóvásával, a munkaszervezéssel, ergonómiával.

Ilyen módon létrehozható az egymást kiegészítő partner tantárgy pár, amely a munkaoktatást a pedagógiai szempontoknak megfelelő, ugyanakkor a jogos társadalmi elvárásokat is kielégítő módon fedi le.

Végezetül nem kerülhető meg a munkatanításra fordítandó időkeret kérdése. Nem eldöntött ugyan egyértelműen még az egyes osztályok kötelező heti óraterhelése, de néhány alapkérdés így is tisztázható. A munkacselekvések -- amelyek mindkét tantárgy tartalmának túlnyomó többségét alkotják -- időigényesek. Anyagokat, eszközöket kell előkészíteni, a munkák végrehajtásának, a technológiai folyamatok végbemenetelésének, a modellek szerelésének megvan a minimális ideje. A helyes munkaszokások kialakítása, de az osztályok folyamatos foglalkoztatása, az eszközök további használata megköveteli a foglalkozások végén a rendrakást, a munkahely takarítását. Ebből következik, hogy e két tantárgyban feltétlenül két órás foglalkozások tartására van szükség. Ha a NAT második olvasatában meghatározott 10 % időkeretet a mai 8 osztályos iskola felső tagozatára vetítjük, ez 5--8 osztályig átlag heti 3 órának felel meg. Ebből

kialakítható az 5--8 osztályban heti 2 óra technika és a 7--8 osztályokban ugyancsak heti 2 óra életvitel-háztartás. Erre az időkeretre ki lehet dolgozni a megfelelő és teljesíthető tanterveket. Ez lehet viszonyítási alapja a különböző iskolaszervezetekben is a tervezésnek. Ez a megoldás kiküszöböli azt a hátrányt is, hogy az életvitelre vonatkozó tudnivalók -- jelenlegi szétdarabolt és hiányos formájukban -- nem integrálódtak és nem épültek be a tanulók értékrendjébe. Az életvitel önálló tantárgyba szervezése ugyanakkor már túl is mutat a munka tanításán, beágyazza azt egy tágabb etikai környezetbe.

Természetesen a tanárképzésnek követnie kell a NAT bevezetését követő iskolaszervezeti és tartalmi változásokat, ezért meg kell indítani az ehhez szükséges szaktanár képzést is. Ebben sokat nem szabad késlekedni, mert az új szak bevezetésétől az első tanárok kikerüléséig évek telnek el. Az új szaktanszékek azonban ezzel párhuzamosan már foglalkozhatnak a már korábban végzett tanárok kiegészítő képzésével is.

Az Életvitel és Háztartáskonómia tanári szak programját úgy célszerű kialakítani, hogy a tanár -- a családi élet legkedvezőbb színterének tartható -- kertes családház tervezésével és működtetésével kapcsolatos ismereteket és tevékenységeket tanítani tudja. Ezt a színteret természetesen úgy kell értelmeznie, hogy az mindenkor beletartozik egy tágabb természeti-, gazdasági környezetbe, melyek befolyásolják annak mind a kialakítását, mind a működtetését. Mindezen tevékenységek ugyanakkor csak megjelenési formái egy szilárd erkölcsi alapon kialakított családi életvitelnek, mely adaptálható példa lehet a fiatalok számára.

Mindezek figyelembevételével készült az alábbi óra- és vizsgaterv.

A képzés tartalmának megismeréséhez szükséges az egyes tantárgyakban tanított konkrét tananyag részletezése is, de ennek terjedelme már külön tanulmányt igényel.

Élvtel és háztartáskonómia szak

Óra- és vizsgaterv

Sor- sz.	A tantárgyak megnevezése	Az órák száma hetenként											Az órák száma összesen	
		Évfolyamok, félévek												
		I.			II.			III.			IV.			
		I. 15.	II. 15.	III. 15.	IV. 15.	V. 15.	VI. 15.	VII. 15.	VIII. 11.					
1.	Élvtel- és családi élet	1 k												15
2.	Táplálkozási ismeretek	2 k	2 Sz											60
3.	Élelmiszerismeret és technológia	3 k	2 Sz											75
4.	Konyhai gyakorlat	0+4 Gyj	0+4 Gyj											180
5.	Háztartáskonómia és technológia			1 k	1+2 k, Gyj									60
6.	Háztartásgépesítés		2 k	0+2 Gyj										60
7.	Textiltechnológia				2+2 k, Gyj	2+3 k, Gyj	1+3 k, Gyj	1+3 sz, Gyj	1+3 k, Gyj	2+2 k, Gyj	2+2 k, Gyj	0+2 Gyj	2+2 k, Gyj	277
8.	Lakás- és környezetellenvezés													104
9.	Agrotechnikai ismeretek			2+3 k, Gyj	2+3 sz, Gyj									150
10.	Egészségien				2 k									30
11.	Gyermek- és betegápolás											2 k	2 k	22
12.	Fizetvédelemfogyasztás											2 k	2 k	22
13.	Szakdidaktika								1+2 k	1+1 Gyj				75
14.	Tanfői gyakorlat									3 a.i.	2 Gyj			75
15.	Köz. váll. spec. koll.								2 Gyj	2 Gyj	2 Gyj	2 Gyj	2 Gyj	112
	Heti órászám	10	10	12	12	12	11	12	12	12	12	12	12	12
	Szigorlat	-	2	-	1	-	-	1	-	1	-	4	-	
	Kollokvium	3	1	2	2	3	2	1	2	1	2	15		
	Gyakorlati jegy	1	1	3	3	2	2	4	2	4	3	19		
	Aláírás								1	1			1	

Szakirodalom

- 1/ Lénárd Ferenc: Képességek fejlesztése a tanítási órán. Tankönyvkiadó Budapest 1982.
- 2/ Bágyi--Fülöp--Mosoni--Vas: Technika tanári kézikönyv. B. változat 5-6. osztály Tankönyvkiadó Budapest 1988.
- 3/ Kelemen L.: Pedagógiai pszichológia.
- 4/ Nemzeti Alaptanterv (3. olvasat).